

הטראומה, הפצע והצלע השלישית

דנה חפץ: דולפינים בקריית גת, הוצאת ספרא 2015, 176 עמ'

אבקש לפתוח בסיפור "הסיפור על האנשים הרוקדים" שהוא למעשה סיפור קצוצר המשולב באופן מקוטע בתוך סיפור אחר (וגם נתן לו את שמו); הסיפור עוסק בקרע בין בן המיטיב לשיה, לאביו שרצה ללמדו מילים. הבן שסירב, הרחיק לכת, ובסוף ימיו מזמנו האב, והבן בשירתו ללא מילים מאחה על הקרע.

למעשה, "הסיפור על האנשים הרוקדים" אינו מעיד על הסיפורים בקובץ זה, והוא שונה מרובם. הסיפורים בקובץ הם ריאליסטיים, בעוד שהוא מין אגדה או מעשייה. רוב הסיפורים בקובץ מתארים כאב, אבל אינם מסתיימים באופן אופטימי כמותו (ריקוד, ושיר ודרך שנפתחת). אפילו הסיפור שכתוכו ארוגה האגדה, שונה ממנה מאוד בסופו של דבר: הגיבורה, יערה, מרחיקה עד אוסטרליה בניסיון לברוח מביקורתו של אביה, זאב שביט, הסופר המוערך. הסיפור מתאר את שובה לארץ עם מות האב, ואת ההבנה כי שניהם, היא וגם אביה, החמיצו את ההזדמנות להגיע להשלמה ולפיוס. בניגוד לעלילת האגדה על האנשים הרוקדים, שבה מתאחים הקרעים, במרבית הסיפורים בקובץ הקרעים הם חלק מן הקיום ואי-אפשר לאחותם. צריך למצוא דרך לחיות איתם.

המשבר הבין-דורי הוא קו מנחה בספר. לא רק אצל יערה שביט, שאינה יכולה להמשיך את דרכו של אביה וברדת למקום אחר. המשבר מחלחל, למשל, גם אל חייו של פרופסור ברטל, אשר עזב את אשתו וארצו לטובת אשה צעירה והקריירה המבטיחה שלה, אבל נוכח כתבוסתו המקצועית והזוגית מול הדור הצעיר. העמידה נוכח הגיל, מול ההתבגרות הבלתי ניתנת להבסה, היא מרכיב מרכזי ברבים מן הסיפורים. הגיבורים בדרך כלל נתונים אי שם בין שנות הארבעים והחמישים, ובתחושה כי אינם יכולים להתיר לעצמם להיות ספונטניים. הם מביטים בהוריהם ורואים את הזקנה שקפצה עליהם, הם נזכרים מדי פעם בילדותם, באחיזהם, בנסיעות משפחתיות; והנה, אותה מיושבות, משפחתיות או זוגיות המאופיינת בשגרתיות ובשקט, מחביאה טראומות ואובדן. כך למשל בסיפור "מפגש ספרותי", שבו הגיבורה נוסעת לפגוש את פרופסור גילת, שהכירה בעבר; במהלך הנסיעה יושב לידה החבר המת שנספה בתאונת הרכבים, צל שמלווה אותה מאז היתה נערה, מאז שפרופסור גילת היה איציק, חבר נעוריו של המת. הטראומה נרמזת בלבד, אבל בין השתיקות היא נוכחת בעוצמה. זו לא טראומה חדשה, ובשום מובן אינה פורעת את החיים, אבל היא נמצאת שם ומבעבעת.

כך גם "לספר לה", המסופר מנקודת מבט שונות, בהבזקים מחייה של אביגיל ושל חברתה המתה,

בסיפור הראשון בקובץ, "ליידי מירניט", הצלע השלישית אינה מודעת לתפקידה. ארז, גיבור הסיפור והמספר, מתוודה ערב נישואיו בפני כלתו לעתיד על 'סיפור' שהיה לו בעבר עם ניצן גומא, שדרנית ברדיו 88 אף-אם. הסיפור שלו בנוי כולו על כפל משמעות אירוני, שכן ארז כותב מכתבים לשדרנית והיא עונה לו - לתחושתו - בשירים שהיא משמיעה בתוכניתה המשוודת בשעת לילה מאוחרת. זוהי מערכת יחסים חד-סיטרית, אבל היא מאפשרת לארז, צעיר רגיש המתקשה להסתגל למסגרת, לשרוד בצבא ואחר כך באוניברסיטה. עם שובו מטיול באוסטרליה שלאחר הלימודים, כשהוא מגלה שהשדרנית עזבה את התחנה, הוא חש נטוש ושבור. לא מדובר כאן ברומן ולא בקשר ממשי, אבל עצם העובדה שהגיבור מספר את הסיפור למי שעומדת להיות אשתו רגע לפני נישואיהם, מדיגישה את מעורבותו העמוקה במערכת היחסים המזוהה הזאת.

צלע שלישית קיימת גם בסיפור "בואי", בדמותה של רות, אשר חוברת אל המספרת ולאחר מכן אל בעלה, ונוכחת בקשר ביניהם. כך גם בסיפור "ביקור מולדת" - נויק, שלא מצליח למצוא זוגיות ולבנות חיים שלמים, נמצא כל הזמן ברקע הזוגיות של אבישי וטליה; צלע שלישית קיימת גם בסיפור "היכרות", המספר את סיפורם של אבי משיח, שנסע ללמוד בחו"ל, ושל המספרת, שדמותו מלווה אותו מנעוריה, כשהיה חבר של אחיה הגדול; הוא מלווה אותה במהלך התבגרותה, כאשר היא מתגייסת ונישאת והופכת לאם, ונוכח בעולמה ובמחשבותיה באמצעות ההתכתבות הבלתי פוסקת והסודית שביניהם.

קיומה של צלע שלישית אין פירושו שהזוגיות המתוארת בסיפורים עומדת להתפרק. נדמה שדווקא לנוכח האפשרות של צלע שלישית, הזוגיות נתפסת כציבה ומנחמת. אין זו זוגיות של היקסמות, תשוקה ואהבה אינסופית, אלא קשר יציב, מקור של כוח, שקט וביטחון.

אקדמאים, אמנים ואנשי רוח רבים מאכלסים את הספר הזה, כמו בסיפור "היכרות", על אבי משיח, שרצה קריירה אקדמית ושב לארץ מובס, מבלי שהקים משפחה, ובעיקר משום שלא הצליח לזכות במשרה נחשקת, או פרופ' גילת, המגיע לארץ כדי להרצות על מוטיבים של מועקה וגאולה בשירת ימי הביניים בסיפור "מפגש ספרותי", אילן ב"לספר לה" חוקר את מנהגי ספרטה, נורה סטרן היא אמנית חזקת אמנות, זאב שביט הוא סופר. עולם הרוח אם כן הוא ציר נוסף שבו מתקיימים יחסים של היקסמות שנידונים לאובדן, ברומה לצלע השלישית האנושית. עולם הרוח, ובעיקר האקדמיה, מתואר ככזה שיש בו פער בין הקסם של היוקרה לבין השיממון. אבי משיח כמה לעבוד באוניברסיטה, אבל מי שלומד או עובד בה - כמו למשל הדוקטורנט אסי שמטוב, בסיפור "מה שלא ניתן להיאמר", או אלו שכבר הצליחו 'להתברג' באוניברסיטאות, בעיקר בחו"ל - מתארים כאפרוריים ומנותקים.

אובדן, ואולי גם סוג אחר של משולש מופיע באחד מן הסיפורים שאהבתי ביותר, "דיסנילנד". שם

נוני. כבגרותן חווה נוני משברים נפשיים ואף מתאשפזת, ואביגיל הולכת ומתרחקת ממנה עד לניתוק הקשר. התרחקות זו היתה הכרחית עבור אביגיל שהיתה אז בהיריון, כדי להציל את עצמה מצניחה אל תוך משבר נפשי; אבל היא ממשכה לשחזור את הנטישה, שהופכת לכתב אשמה עצמי חריף וחסר תקנה, לאחר התאבדותה של נוני. וכך נוני - גם ובעיקר במותה - ממשיכה לרחף כצל מעל אביגיל ומאיימת למשוך גם אותה אל תהומות האי שפיות.

האובדן והטראומה תופסים לא פעם מקום כצלע שלישית בתוך הזוגיות. לאו דווקא משולש רומנטי - אם כי לפעמים הדבר נרמז - אלא משולש קיומי, המעצב תחושה של חוסר שלמות ההווה. ב"לספר לה" זהו אילן, המדיח את נוני אל השוליים כדי לזכות באביגיל. כוונתו טובה, אבל ככל שמבקשים להשתחרר מן העול, כך הוא שב ומתפקע על הדלת.

בסיפור העוצמתי "נורה יקרה" המספרת, אלמה, נשבת בקסמיה הכריזמטיים של ציירת ופרופסור לאמנות בשם נורה סטרן. הרברים שאומרת הציירת בהרצאותיה ובאמנותה גורמים לאלמה לחשוב על חייה, ומעוררים מחדש את תשוקותיה. מכתב שכותבת אלמה לנורה הופך ליומן, ואט אט משתלפת נורה על חייה: ההיקסמות, הזיכרונות של נעוריה, החיפוש אחר הגשמת חלומות ותשוקות - מובילים למצב שבו החלומות הולכים ומתגברים על השגרה, על עבודתה, על יחסיה עם ילדיה. היא הקלקול הוא סימבולי - אלמה מנסה לשכוח את נורה אבל מחליטה ללכת להרצאה שלה בפעם האחרונה, ובזמן שהיא שם, בנה נלקח לבית חולים ושם מתגלה כי הוא חולה בסרטן. זוהי נקודת האל-חזור, שבה אלמה מדיחה את נורה מחייה ועם ההרחה באה הרגיעה.

הסיפור הזה מערער. אותה צלע שמבקשת להעניק חיים - שמזכירה שמאחורי הקיום היומיומי האפור יש תשוקות ורגשות ומנסה לעורר את אלמה (נשמה) לחיים - יש בה פוטנציאל הרסני. כך ברומתה של נוני ב"לספר לה", ברומתה של נורה ובדמויות נוספות בספר.

הצלע השלישית בדרך כלל אינה ממומשת, וגם לא סימטרית. כמו נורה, שנכתבו אליה מילים אינספור אבל לא היה קשר ישיר עמה, גם

הסיפור, המצביע על אייקון ממוסחר של הנאה, שונה מאוד מעלילתו הקודדת. זהו סיפור המערב עצב גדול עם הומור, וקריאתו מעוררת אי נוחות. הגיבור, יוסף קופלמן ("קופ"), מקבל יום אחד טלפון מ"קרן באר המשאלות" המגשימה משאלות לילדים שהם חולים סופניים ומתבשר על נסיעה לדיסנילנד. אלא שלקופלמן אין ילד. למעט טעות זו, בארגון יודעים עליו הכל: על אשתו לשעבר ועל הריגה מבן זוג חדש, היריון שהוא עצמו לא ידע עליו; הם יודעים היכן הוא עובד, ואף מסדרים לו חופשה. קופלמן - אדם אפור ובודד, שהסביבה משלחת בשמחה לדיסנילנד - מקבל בהכנעה את

שילוחו. רק במטוס, כשניתנת לו ערכת משחקים וממתקים המיועדת ל'בן המת', נתקף פתאום תחושת צער ואובדן על הילד שמעולם לא היה לו, וחש את העדרו כצלע נוספת בינו לבין גרושתו האבודה, צלע שלפתע הוא כמה אליה בכל מאודו.

פתחתי ב"הסיפור על האנשים הרוקדים", ובשוני בינו לבין מרבית הסיפורים בקובץ - בעיקר משום שהסיום שלו הוא במובנים רבים סוף טוב. במרביתם המכרעת של סיפורי הספר הסוף איננו טוב במובן הזה. אובדנים וטראומות אינם מרפים מהגיבורים ומהקוראים. אבל יש חמלה

כלפי הגיבורים, והשלמה עם הטראומה, הפצע והצלע השלישית. החמלה וההשלמה מובילות את הגיבורים לדבוק בשגרה, שגם אם היא נראית לעתים כמקור לחוסר שביעות הרצון, היא במידה רבה המרחב הבטוח המציל מן הנפילה. ♦

עדיה מנדלסון - מעוז

מתוך דברים שנישאו בהשקת הספר, 12.7.15